

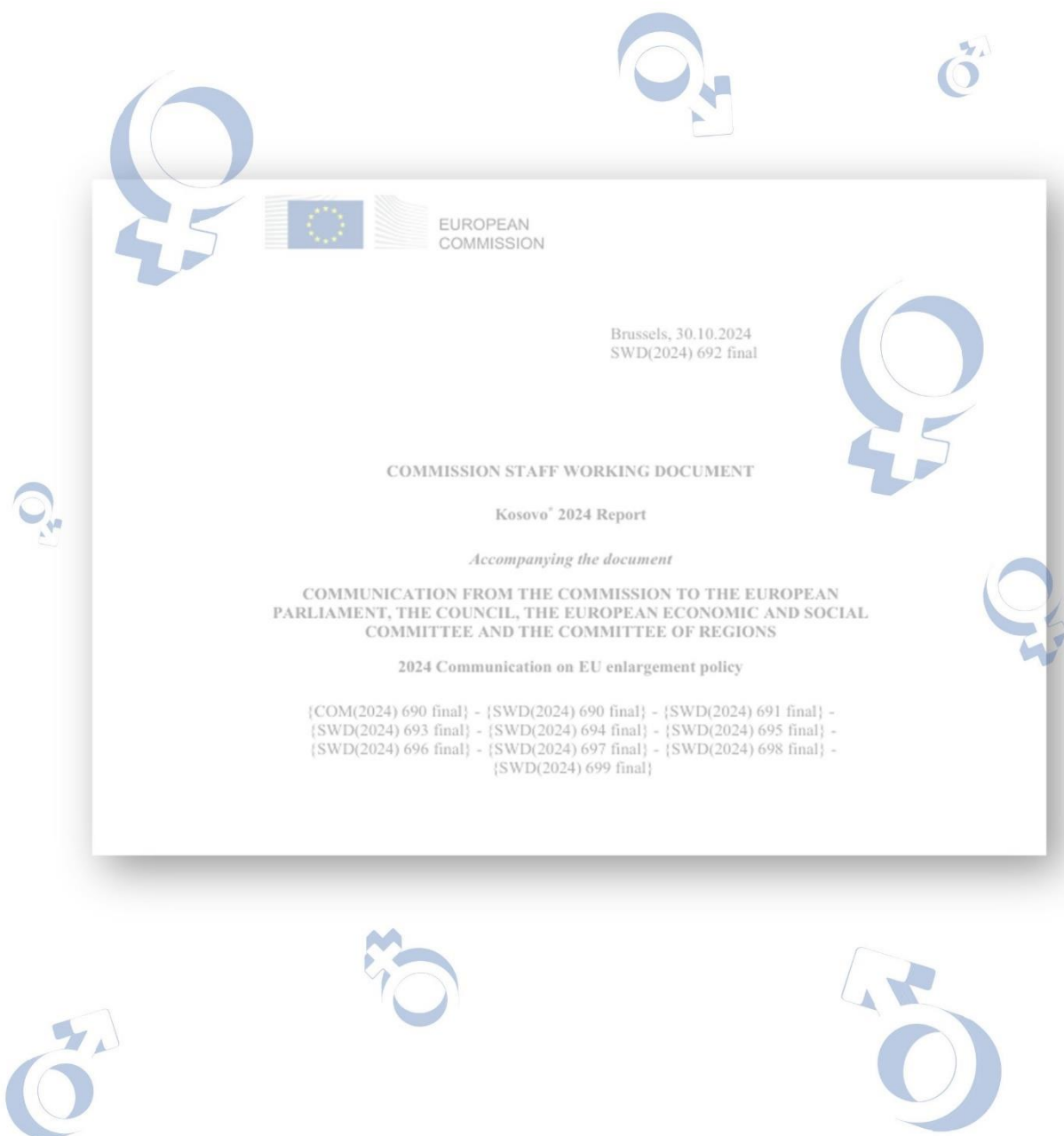
Kosovo Women's Network
Serving, Protecting and Promoting the Rights of Women and Girls

KVINNA
KVINNA

Sweden
Sverige

OBJAŠNENJE KOMENTARA

ČITANJE IZVEŠTAJA EVROPSKE KOMISIJE ZA KOSOVO 2024. GODINE IZ RODNE PERSPEKTIVE

Sadržaj

UVOD	3
SAŽETAK: RODNA PERSPEKTIVA U IZVEŠTAJU.....	3
POGLAVLJA KOJA SE ODOSE NA RAVNOPRAVNOST POLOVA	4
o Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje preporučuje da se „izradi i sprovede rodna strategija za istraživanje na nacionalnom nivou, kao i za punu integraciju i promociju žena i devojaka u istraživanju i u nauci, tehnologiji, inženjeringu i matematici“	4
2. OSNOVE PRISTUPNOG PROCESA.....	5
2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE	5
2.2. VLADAVINA PRAVA I OSNOVNA PRAVA	5
2.2.1 Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava	5
2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST	6
2.4.JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA	6
Navodi se da „KAS treba da poboljša prikupljanje i obradnu podataka razvrstanih po spolu. Kosovo nema Indeks rodne ravnopravnosti.	6
5. EVROPSKI STANDARDI	6
NEUSPESI I PREPORUKE ZA UVOĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U IZVEŠTAJ.....	7
GLAVNI ZAKLJUČCI IZVEŠTAJA.....	7
2. OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA.....	9
2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE	9
2.2. VLADAVINA PRAVA I OSNOVNA PRAVA	9
2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST	10
2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA	11
3. DOBROSUSEDNI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA	11
4. NORMALIZACIJA ODNOSA KOSOVA I SRBIJE	12
5. EVROPSKI STANDARDI	12
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZIVOST.....	14
DODATAK I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA.....	14
DODATAK II - STATISTIČKI PODACI.....	15
GLAVNE PREPORUKE ZA EVROPSKU KOMISIJU.....	15
PRILOG 1. PROCENA PO SISTEMU "SEMAFORA".....	16

Ovaj materijal u potpunosti su finansirali Švedska i fondacija Kvinna till Kvinna, koji se ne moraju nužno slagati sa iznetim stavovima. Za sadržaj su odgovorne isključivo autorke.

UVOD

Svakogodišnje Evropska komisija (EK) predstavlja svoju ocenu napretka Kosova ka pridruživanju Evropskoj uniji (EU) kroz izveštaj (u daljem tekstu, "Izveštaj"). Idealan scenario bi, u skladu sa obavezama EU, podrazumevao da sve oblasti Izveštaja sadrže rodnu perspektivu. Svake godine Mreža žena Kosova (KWN) priprema Komentar o tome u kojoj meri je Izveštaj posOOio pažnju pitanjima rodne ravnopravnosti.¹ Ovaj Komentar analizira Izveštaj EK o Kosovu za 2024. godinu iz rodne perspektive,² razmatrajući pažnju posvećenu ženama, muškarcima, devojčicama, dečacima i rodnoj ravnopravnosti; kao i u kojoj meri su preporuke organizacija civilnog društva za prava žena bile uključene.³ Prikazuje gde je rodna ravnopravnost integrisana u Izveštaj i daje preporuke kako bi EK mogla bolje da uključi rodnu perspektivu u različita poglavlja i odeljke. Aneks I sadrži analizu putem sistema "semafora" koja prikazuje u kojoj meri je svako poglavlje integrisalo rodnu perspektivu.

SAŽETAK: RODNA PERSPEKTIVA U IZVEŠTAJU

Uopšte, Izveštaj pominje žene, muškarce, rodnu ravnopravnost i rod znatno manje nego prethodnih godina, samo 84 puta, u poređenju sa 150 puta u 2023. godini i 120 puta u 2022. godini.

Izveštaj za 2024. godinu je integrisao rodnu perspektivu u jedno poglavlje (3%), delimično u devet poglavlja (24%), dok uopšte nije integrisana u 27 poglavlja (73%). U njemu je integrisano približno 43% preporuka MŽK i njenih članica, što predstavlja značajan pad u poređenju sa Izveštajem iz prethodne godine, koji je uključivao približno 70% preporuka MŽK. Ostali ključni nalazi uključuju:

Termin	2022	2023	2024
Žena/ne	57	57	29
Muškarac/ci	3	8	2
Devojčica/ce	4	5	5
Dečak/ci	0	0	0
Žensko	12	18	6
Muško	6	13	6
Pol	38	49	36
Ukupno	120	150	84

- **Pet od 114 preporuka (4%) direktno se odnose na unapređenje rodne ravnopravnosti.** Što se tiče ovih preporuka, EK obično navodi da su preporuke iz prethodne godine delimično sprovedene i da ostaju u velikoj meri važeće:
 - 1) Za **pravosuđe** da "osigura čvrste krivične istrage, poboljša kvalitet optužnica i obezbedi efikasne krivične procedure, uključujući slučajeve rodno zasnovanog nasilja".
 - 2) U oblasti **osnovnih prava**, "osnažiti sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Strategije o rodno zasnovanom nasilju; imenovati novog rukovodioca Agencije za rodnu ravnopravnost i unaprediti rodno integrisanje zakonodavstva, regulative i politika".
 - 3) U borbi protiv **organizovanog kriminala**, "ojačati napore na sprečavanju i suzbijanju krijumčarenja migranata i trgovine ljudima", iako se ne spominje činjenica da većinu žrtava trgovine čine žene i devojke.
 - 4) U oblasti **socijalne politike i zapošljavanja**, da "usvoji Zakon o zapošljavanju i izmene Zakona o radu radi usklađivanja sa novijim EU propisima, posebno u vezi sa nediskriminacijom u zapošljavanju i roditeljskim odsustvom", iako bi se moglo jasnije pomenuti i odsustvo za majke, očeve i negovatelje.
 - 5) U oblasti **nauke i istraživanja**, da "osmisli i sprovede rodnu strategiju na nacionalnom nivou, kao i za potpunu integraciju i promociju žena i devojaka u nauci, tehnologiji, inženjeringu i matematici".

Postojale su dodatne prilike za preporuke u vezi sa rodnom ravnopravnošću, kao što je detaljnije objašnjeno u daljim delovima ovog Komentara.

¹ MŽK je multietnička, raznolika mreža od 143 članice širom Kosova. Nicole Farnsworth i Eljeta Šalja su napisale ovu napomenu za MŽK uz input Centra za rodne studije Kosova (CRSK).

² EK, [Izveštaj za Kosovo za 2024. godinu](#). U šestostepenoj skali procene napretka, ili njegovog izostanka, razlika između ograničenog i određenog napretka nije sasvim jasna (str. 4). Ključni nalazi i preporuke su predstavljeni na početku u "Glavnim nalazima izveštaja". Nakon toga, Izveštaj pruža detaljniju analizu.

³ MŽK je konsultovala svoje članice i pružila input za ovogodišnji Izveštaj u aprilu 2024. godine. Članice MŽK koje su doprinosile uključuju: KGSC i Udruženje žena Mitrovica za ljudska prava.

- Manje poglavlja je rodno integrisano: Ovogodišnji izveštaj nije uključio pažnju na rod u vezi sa mnogim važnim pitanjima, kao što je objašnjeno u nastavku. Možda je novi format Izveštaja sa smanjenom dužinom uticao na kvalitet i kvantitet rodne analize; međutim, u nekoliko odeljaka mogle su se dodati jedna do tri reči, čime je izveštaj bio rodno osetljiviji.
- Nedovoljno uključivanje podataka razvrstanih po polu u nekoliko poglavlja.
- Neadekvatan intersekcionalni pristup: vezan za ruralno stanovništvo, decu, manjine (posebno Srbe, Rome, Aškalije i Egipćane), osobe sa invaliditetom i lezbejke, gej, biseksualne, trans+, kveer, interseksualne i druge identifikacije (LGBTQI+) osobe, Izveštaj ne raščlanjava po polu ili polu. Pažnja prema dečacima je ostala minimalna.
- Ukupna regresija: Dok je Izveštaj za 2023. pokazao nekoliko poboljšanja u integrisanju rodne ravnopravnosti, Izveštaj za 2024. je nazadovao u ovom pogledu.

POGLAVLJA KOJA SE ODOSE NA RAVNOPRAVNOST POLOVA

Ovogodišnji Izveštaj se odnosi na pol u narednim odeljcima, prikazanim redom po odeljku.

NAJVAŽNIJI ZAKLJUČCI IZVEŠTAJA

Pominjanje rodne ravnopravnosti u glavnim zaključcima Izveštaja je važno jer podstiče vladine vlasti, između ostalog, da daju prioritet unapređenju rodne ravnopravnosti. Sledeći odeljci glavnih zaključaka posSOOili su pažnju rodnoj ravnopravnosti:

- U vezi sa osnovama procesa pristupanja, u oblasti **demokratije** i **upravljanja**, EK je primetila „opipljiv napredak u unapređenju rodne ravnopravnosti na centralnom i lokalnom nivou“.
- U okviru **Poglavlja 23: Pravosuđe i osnovna prava:**
 - o U vezi sa funkcionisanjem pravosuđa, Izveštaj je naveo da se „nastavilo sa radom na procesuiranju slučajeva rodno zasnovanog nasilja, ali je potreban brži napredak“.
 - o Uključena je preporuka da se „obezbede čvrste krivične istrage, poboljša kvalitet optužnica i osiguraju efikasne krivične procedure, uključujući slučajeve rodno zasnovanog nasilja“.
 - o U vezi sa osnovnim pravima, primećeno je da je Kosovo „imenovalo nacionalnog koordinatora i uspostavilo centralni sekretarijat za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja“.
 - o Izveštaj je istakao ključni problem da je „usvajanje Građanskog zakonika i dalje na čekanju“, što se odnosi na nekoliko pitanja rodne ravnopravnosti, iako nisu eksplicitno pomenuta.
 - o Preporučeno je da Vlada „ojača sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti i Strategije o rodno zasnovanom nasilju; imenuje novog rukovodioca Agencije za rodnu ravnopravnost; i unapredi rodnu perspektivu u zakonodavstvu, regulativama i politikama“.
- U okviru **Poglavlja 24: Pravda, sloboda i bezbednost**, u vezi sa **borbom protiv organizovanog kriminala**, primećen je napredak u suzbijanju trgovine ljudima, a data je **preporuka da se** „ojačaju napori u sprečavanju i suzbijanju krijumčarenja migranata i trgovine ljudima“.
- U okviru **Klastera 3: Konkurentnost i inkluzivni rast:**
 - o **Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje preporučuje da se** „usvoje Zakon o zapošljavanju i izmene Zakona o radu radi usklađivanja pravnog okvira sa novijim zakonodavstvom EU, posebno u pogledu nediskriminacije u zapošljavanju i roditeljskog odsustva“, iako se ne pominju eksplicitno odsustva za majke, očeve, negovatelje ili drugi aspekti zakona koji utiču na rodnu ravnopravnost.
 - o **Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje preporučuje da se** „izradi i sprovede rodna strategija za istraživanje na nacionalnom nivou, kao i za punu integraciju i promociju žena i devojaka u istraživanju i u nauci, tehnologiji, inženjeringu i matematici“.

2. OSNOVE PRISTUPNOG PROCESA

2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

2.1.1 Demokratija

- U vezi sa **izborima**, Izveštaj navodi: „Iako su još uvek nedovoljno zastupljene, žene igraju sve veću ulogu u donošenju odluka. Izborni pravni okvir propisuje rodnu kvotu od najmanje 30% za Skupštinu, dok pravilo o jednakoj zastupljenosti iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti predviđa kvotu od 50%. Ombudsman je prosledio novi izborni zakon Ustavnom sudu kako bi razjasnio ovu nesaglasnost. “ Ovaj deo sadrži i grafikon o učešću žena u politici.
- U vezi sa **upravljanjem**, navodi se: „Kosovo je postiglo napredak u unapređenju rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, jer je 16 opština razvilo sektorske rodne analize i operacionalizovalo rodno inkluzivan srednjoročni budžetski okvir i 16 akcionih planova.“ Međutim, značenje „operacionalizovano“ ostaje nejasno; monitoring KWN-a sugerise da nekoliko opština još uvek ne sprovodi adekvatno rodno osetljivo budžetiranje, uključujući i u godišnjem budžetu.
- U vezi sa **civilnim društvom**, Izveštaj primećuje da bi „veće konsultacije sa OCD koje se zalažu za prava žena bile korisne. “

2.1.2 Reforma javne uprave

- U vezi sa **razvojem politika i koordinacijom**, navodi se: „Nema napretka u uključivanju rodnih pitanja u sve politike, niti u inkluzivnom i na dokazima zasnovanom razvoju politika i zakonodavstva.“
- U vezi sa **upravljanjem javnim finansijama**, Izveštaj napominje: „Pravila rodno odgovornog budžetiranja koja zahtevaju cirkularna pisma vezana za budžet nisu uključena u zakonodavstvo i nisu dostupna javnosti.“
- U vezi sa **državnom službom**, navodi se: „Broj žena na visokim pozicijama je nezadovoljavajući.“

2.2. VLADAVINA PRAVA I OSNOVNA PRAVA

2.2.1 Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava

- U vezi sa **funkcionisanjem pravosuđa**, u pogledu upravnih tela, Izveštaj primećuje da su „KPC i KJC imenovali nove zamenice predsednika, obe žene“.
- o U vezi sa domaćim postupanjima u slučajevima ratnih zločina i nestalih osoba, primećen je napredak u istraživanju i procesuiranju slučajeva seksualnog nasilja.
- U vezi sa **osnovnim pravima**, u vezi sa prevencijom torture i lošeg postupanja, Izveštaj navodi da „sprovođenje akcija potrebnih za zaštitu prava zatvorenika, posebno žena, devojaka, članova manjinskih zajednica i mentalno obolelih zatvorenika, ostaje neophodno“.
- U vezi sa **slobodom izražavanja**:
 - o Deo o zaštiti novinara primećuje da „žene novinarke su češće meta napada nego muški novinari“.
 - o U vezi sa javnim servisom, RTK, EK primećuje da su „tri žalbe podnete protiv uprave zbog rodne diskriminacije“.
 - o Deo o slobodi okupljanja i udruživanja navodi da je „u junu 2024. godine, LGBTIQ Pride Parada u Prištini prošla bez zabeleženih incidenata“.
 - o U vezi sa pravima na imovinu, Izveštaj navodi: „Vlada je nastavila afirmativne mere za registraciju zajedničkog vlasništva bračnih parova u registru prava na imovinu, sa ciljem povećanja broja žena vlasnica imovine. IPPk, udeo žena vlasnica imovine i dalje ostaje prilično nizak (19,82% registrovane

imovine)“.

- o Deo o rodnoj ravnopravnosti obrađuje nekoliko relevantnih pitanja, uključujući ona vezana za upravljanje, kapacitete, programe, zakonodavnu integraciju rodne ravnopravnosti, potrebu za novim Akcionim planom za žene, mir i bezbednost (WPS), rane brakove unutar određenih etničkih grupa, i rodno zasnovano nasilje.
- o U vezi sa osobama sa invaliditetom, EK navodi da „zdravstvene usluge za osobe sa invaliditetom moraju biti poboljšane uopšte, a naročito za žene i devojke“.
- o Deo o LGBTIQ osobama izlaže nekoliko ključnih problema, uključujući Građanski zakonik, Zakon o ličnom statusu, i kontinuiranu diskriminaciju.
- o U vezi sa proceduralnim pravima i pravima žrtava, EK primećuje: „Iako je proširena besplatna pravna pomoć za sve žene žrtve rodno zasnovanog nasilja, veoma mali broj njih je zastupljen na sudskim postupcima“.

2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST

- Početna tabela uključuje podatke razvrstane po spolu o stopama aktivnosti i nezaposlenosti.

2.3.1 Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

- U delu o funkcionisanju tržišta rada primećuje se da se „rodni jaz u zapošljavanju (stope su 53,4% za muškarce i 19,8% za žene) povećao“.

2.4 JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA

Poglavlje 18 – Statistike

Navodi se da „KAS treba da poboljša prikupljanje i obradnu podataka razvrstanih po spolu. Kosovo nema Indeks rodne ravnopravnosti.“

5. EVROPSKI STANDARDI

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje

- Izveštaj navodi da su „napori da se reši **diskriminacija žena u zapošljavanju i socijalnoj politici, posebno tokom procesa zapošljavanja, unapređenja i plata, ograničeni**“. Takođe se navodi da „nedostatak objekata za čuvanje dece i starijih osoba, nejednaki udeo odgovornosti u vezi sa trudničkim, očinskim i roditeljskim odsustvom ometaju zapošljavanje žena. Prekid probnog rada zbog trudnoće nije tretiran kao direktna diskriminacija. Inspektori rada i sudije nemaju dovoljno znanja da bolje rešavaju pitanje rodno zasnovane diskriminacije.“ Sadrži podatke razvrstane po spolu o ekonomskoj aktivnosti i stopama nezaposlenosti.

Poglavlje 20 – Politika preduzetništva i industrije

- Spominju se krediti Kosova za garanciju kredita za preduzetnice.

Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje

- Izveštaj primećuje: „Iako ne postoji jasan plan za usvajanje rodne strategije, Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija nastavlja da podržava studentkinje koje žele da studiraju nauku, tehnologiju, inženjering i matematiku kroz program stipendija.“ Možda su mogli biti pruženi podaci.

Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura

Samo pasus o obrazovanju i obuci za zanimanja (SOO) kratko pominje poboljšanje „zapošljivosti mladih dečaka i devojčica“

NEUSPESI I PREPORUKE ZA UVOĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U IZVEŠTAJ

Ovaj odeljak sugerise gde bi rodna ravnopravnost mogla biti dodatno uvrštena u izveštaj, predstavljen po poglavljima i sekcijama izveštaja.

GLAVNI ZAKLJUČCI IZVEŠTAJA

- U okviru **Osnova procesa pristupanja**:
 - o Što se tiče *Skupštine*, u preporuci za unapređenje zakonodavnog procesa, EK je mogla podstaći zahtev za procenom uticaja rodne ravnopravnosti.
- **U vezi sa reformom javne uprave**, EK je mogla podstaći afirmativne mere za rodnu ravnopravnost kao deo zapošljavanja zasnovanog na zaslugama. Preporuke EK za digitalizaciju javnih službi mogle su uključivati podsticanje inkluzivne [digitalizacije zasnovane na rodnoj ravnopravnosti](#). Preporuka da se „revidira zakonodavstvo o javnim finansijama“ trebalo je da pozove na uključivanje rodno odgovornog budžetiranja i objavljivanje izveštaja o rodnom budžetu kao deo budžetske dokumentacije, u skladu sa [Okvirom za rodnu ravnopravnost PEFA](#) (Public Expenditure and Financial Accountability) i Ciljem održivog razvoja ([SDG](#)) 5.c.i.
- **U Poglavlju 23: Pravosuđe i osnovna prava**:
 - o U delu o *osnovnim pravima*, dobrodošla je preporuka za poboljšanje zaštite „prava osoba sa invaliditetom“, ali se mogla dodatno spomenuti potreba da se obezbedi pravedna plata za lične asistente prema minimalnoj plati, uključujući doprinose za penzije, što je [pitanje koje naročito utiče na žene](#).
 - o U vezi sa *slobodom izražavanja*, EK je mogla primetiti da novi Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM) treba da uključi rodnu ravnotežu, u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti (ZRP). Takođe, EK je mogla priznati preporuke lokalnog civilnog društva, pored onih međunarodnih aktera.
- **U Poglavlju 24: Pravda, sloboda i sigurnost**:
 - o EK je mogla uključiti preporuku da implementacija migracione politike mora biti rodno i starosno odgovorna.
 - o U vezi sa *borbom protiv organizovanog kriminala*, dok EK preporučuje etničku ravnotežu u policiji, mogla je takođe predložiti rodnu ravnotežu.
- **U okviru postojanja funkcionalne tržišne ekonomije**, napredak na tržištu rada je primećen, ali nije pomenuto kontinuirano nedovoljno predstavljanje žena. [Poreske](#) politike, upravljanje javnim investicijama, ishodi tržišta rada i [neformalnost](#) mogli su bolje obratiti pažnju na rodne razlike i potrebu za rodno odgovornim budžetiranjem.
- **U vezi sa kapacitetima za suočavanje sa konkurentskim pritiscima i tržišnim silama u EU**:
 - o Reference na slab obrazovni sistem i prateća preporuka mogle su uključivati potrebu za rodno transformativnim obrazovanjem, [ka transformaciji profesionalnih stereotipova i segregacije](#), pripremajući žene i muškarce da se angažuju u različitim sektorima.
 - o Pozornost na digitalizaciju ekonomije mogla je pozvati [na rodno odgovornu digitalizaciju](#).
 - o Izveštaji o izazovima sa kojima se suočavaju mala i mikro preduzeća u konkurenciji mogli su eksplicitno napomenuti tendenciju žena da imaju mala preduzeća koja se [teško takmiče](#).
- **Poglavlje 5 – Javne nabavke** moglo je ukratko pomenuti neuspehe u primeni rodno odgovorne nabavke, koristeći zakonom predviđene afirmativne mere. Preporuka je trebalo da uključi integrisanje rodno odgovornog budžetiranja u novi zakon o javnim nabavkama.
- **Poglavlje 18 – Statistika** moglo je spomenuti nedostatak statističkih podataka razvrstanih po spolu, preporučujući veću dostupnost takvih administrativnih podataka, napredak u uspostavljanju Indeksa rodne ravnopravnosti i poboljšane kapacitete za rodnu analizu u Agenciji za statistiku Kosova (KAS).
- **Poglavlje 32 – Finansijska kontrola** moglo je napomenuti potrebu za poboljšanjem parlamentarne kontrole rodno odgovornog budžetiranja, integrisanjem rodno odgovornog budžetiranja u novi zakon o javnim finansijama i obezbeđivanjem da parlament i menadžeri budžeta imaju dovoljno

kapaciteta za pregled implementacije obaveza rodno odgovornog budžetiranja.

- **U Klasteru 2: Unutrašnje tržište**, u **Poglavlju 8 – Politika konkurencije**, diskusija o državnoj pomoći mogla je spomenuti potrebu za rodno odgovornim pristupom.
- **Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja** moglo je spomenuti potrebu za rodno odgovornim pristupom zaštiti potrošača, univerzalnoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući osobe koje obavljaju neplaćeni rad kod kuće (pre svega žene) u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti (ZRP), i poboljšane zdravstvene usluge. Generalno, naglasak EK na zaštiti zdravlja samo u kontekstu zaštite ljudskog kapitala za „osiguranje budućeg ekonomskog rasta“, a ne kao pitanje ljudskih [prava](#), zabrinjava.
- **U Klasteru 3: Konkurentnost i inkluzivni rast**, u **Poglavlju 10: Digitalna transformacija i mediji**, mogla je primetiti potrebu za rodno odgovornom [e-upravom](#) i strategijama za sajber sigurnost.
- **Poglavlje 16 – Poreska politika** moglo je uključiti preporuke za rodno odgovornu [poresku](#) politiku, napore za rešavanje [neformalne ekonomije](#) i za Poresku administraciju Kosova (PAK) da primeni rodno balansirano zapošljavanje koristeći afirmativne mere, rodno odgovornu procenu učinka i promociju, kao i dalje kapacitete za rodno odgovorne inspekcije.
- **Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika** moglo je pomenuti rodno odgovorno budžetiranje u vezi sa makroekonomskim prognozama u budžetskom procesu.
- **Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje** značajno preporučuje izmene *Zakona o radu* kako bi se obratilo pažnji na nediskriminaciju i roditeljsko odsustvo u zapošljavanju, ali se moglo pomenuti i očinsko i odsustvo za staratelje. Dok se poziva na poboljšanje *inspekcija rada* u „visoko rizičnim“ sektorima, nije eksplicitno pomenut rodno odgovoran pristup. Nije pozvano na rodno odgovoran *zakon o zapošljavanju i strategiji*, imajući u vidu značajno nedovoljno predstavljanje žena na tržištu rada, niti na rodno odgovoran *zakon o zdravlju i sigurnosti na radu*. *Preporučene reforme socijalne pomoći i usluga* trebale bi biti prosiromaške, ali ne i rodno odgovorne. Pomenute su *usluge za decu* i osobe sa invaliditetom, ali ne i za preživjele od [rodno zasnovanog nasilja](#). Obezbeđivanje [ličnih asistenata](#) za osobe sa invaliditetom sa odgovarajućim kapacitetima i platom u skladu sa minimalnom platom nije pomenuto. Takođe nije pomenuta potreba za rodno odgovornim budžetiranjem od strane opština za *planiranje i izvršenje socijalnih budžeta*.
- **Poglavlje 20 – Politika preduzetništva i industrije** moglo je uključiti preporuku za rodno odgovornu strategiju i podršku malim i srednjim preduzećima (MSP).
- **Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura** moglo je spomenuti potrebu za rodno odgovornim obrazovanjem, posebno u ranom obrazovanju, kurikulumima i obuci nastavnika ka transformaciji normi i unapređenju rodne ravnopravnosti.
- **U Klasteru 4: Zelena agenda i održiva povezanost**, **Poglavlje 14 – Politika saobraćaja** moglo je pomenuti potrebu za rodno odgovornom, inkluzivnom strategijom mobilnosti i akcioni plan; i rodno odgovoran zakon o putevima, inspekcijama, podacima o nesrećama, akcioni plan o inteligentnom saobraćaju i prava putnika.
- **Poglavlje 15 – Energija** moglo je preporučiti rodno odgovorne zakone, strategije i investicije u energetske efikasnost.
- **Poglavlje 21 – Panevropske mreže** moglo je pozvati na rodno odgovorne infrastrukturne projekte.
- **Poglavlje 27 – Zaštita životne sredine i klimatske promene** moglo je preporučiti rodno odgovorne zakone, strategije i ljudske resurse.
- **U Klasteru 5: Resursi, poljoprivreda i kohezija**, **Poglavlje 11 – Poljoprivreda** moglo je preporučiti rodno odgovorne zakone i uključiti rodnu stručnost u pogledu kapaciteta.
- **Poglavlje 12 – Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika** moglo je spomenuti rodnu ravnotežu među osobljem i rodnu stručnost među njima.
- **Poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata** moglo je preporučiti rodno odgovorno programiranje, upravljanje, praćenje i evaluaciju EU fondova; rodno odgovorne javne investicije; i koordinaciju donatora, uključujući finansiranje rodne ravnopravnosti.

2. OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA

2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

2.1.1 Demokratija

- **Parlament** ne ukazuje na potrebu da Vlada sprovodi analize uticaja zakona na rodnu ravnopravnost kao deo zakonodavnog procesa; niti na rodno osetljiv nadzor.
- **Javno finansiranje civilnog društva** moglo je da obuhvati rodnu osetljivost dodeljenih sredstava, u skladu sa rodno odgovornim budžetiranjem.

2.1.2 Reforma javne uprave

- U pogledu **razvoja politika i koordinacije**, dok se primećuje „odsustvo napretka u integrisanju rodnihi aspekata u sve politike“, moglo se eksplicitno povezati sa planiranjem, praćenjem, izveštavanjem, ex-ante procenom uticaja i upravljanjem javnim finansijama.
- Što se tiče **upravljanja javnim finansijama**, potreba za objavljivanjem izveštaja o rodnom budžetu i procena uticaja mogla je biti jasnija, u skladu sa PEFA Rodnim Okvirom i ciljem održivog razvoja 5.c.1.
- Za **državnu službu**, iako Izveštaj navodi nedovoljnu zastupljenost žena na rukovodećim pozicijama, ne bavi se potrebom da državni službenici bolje razumeju primenu zasnovanog na zaslugama zapošljavanja i afirmativnih mera, kako je predviđeno Zakonom o rodnoj ravnopravnosti (ZRR).
- U vezi sa **kapacitetima i profesionalnim razvojem**, Izveštaj primećuje nedostatke, ali ne navodi nedovoljne budžetske alokacije i potrebu za obaveznim pohađanjem osnovne obuke o rodnoj ravnopravnosti, koristeći postojeći kurikulum Kosovskog instituta za javnu administraciju (KIJA).
- Što se tiče **pružanja usluga**, Izveštaj je mogao da podstakne rodno osetljiv, inkluzivan pristup digitalnoj tranziciji.

2.2. VLADAVINA PRAVA I OSNOVNA PRAVA

2.2.1 Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava

- U okviru **funkcionisanja pravosuđa**:
 - Izveštaj primećuje da „**Sistem za upravljanje informacijama o predmetima (SUIP)** omogućava nasumičnu dodelu predmeta sudijama i tužiocima“. Ovo ne uključuje kako to može negativno uticati na slučajeve rodno zasnovanog nasilja kada se nestručni sudije i tužioci nasumično dodeljuju ovim predmetima. SUIP treba da uključi kriterijume za minimalne kvalifikacije sudija i tužilaca pri nasumičnoj dodeli predmeta koji zahtevaju specijalizovano znanje i obuku pravosudnih radnika.
 - U okviru **kvaliteta pravosuđa**, tabela o pravosudnim profesionalcima treba da sadrži rodno razvrstane podatke. Deo se odnosi na zapošljavanje zasnovano na zaslugama i izazove u zapošljavanju manjina, ali ne i na afirmativne mere za obezbeđivanje rodne ravnoteže.
 - U vezi sa **efikasnošću**, Izveštaj pominje potrebu za unapređenjem interoperabilnosti između SUIP-a i Nacionalnog centralizovanog sistema krivičnih evidencija, ali ne spominje potrebu za interoperabilnošću sa sistemom za upravljanje predmetima za porodično nasilje i njegovo proširenje na uključivanje rodno zasnovanog nasilja. Ni grafici o efikasnosti sudova ne sadrže podatke razvrstane po polu, kao što su podaci o žrtvama ili počiniocima.
 - U vezi sa **procesuiranjem slučajeva ratnih zločina i nestalim osobama**, primećuje se angažovanje civilnog društva, ali nije eksplicitno povezano sa Agendom za žene, mir i bezbednost (ŽMS) ili angažovanjem organizacija civilnog društva žena (ŽOCD).
- U okviru **borbe protiv korupcije**, grafici i analize mogli su da uključe podatke razvrstane po polu.
- U okviru **osnovnih prava**:
 - U vezi sa **promocijom i zaštitom ljudskih prava**, Izveštaj ne spominje pitanja vezana za prava žena kao ljudska prava. Ni grafikon o slučajevima koje obrađuju tela za ljudska prava nije razvrstan po polu. Izveštaj je mogao da naglasi potrebu za dodatnim osnaživanjem tela za jednakost u borbi protiv diskriminacije, uključujući na osnovu pola i drugih faktora ukrštanja.

- U okviru izvršenja krivičnih sankcija, nije spomenuta potreba za reformama koje transformišu rodne odnose moći radi sprečavanja recidiva.
- U vezi sa zaštitom ličnih podataka, grafik ne sadrži podatke razvrstane po polu; niti je spomenuta potreba za rodno osetljivom zaštitom podataka i podizanjem svesti.
- U okviru slobode izražavanja, moglo se primetiti da novi Zakon NKM treba da predvidi rodnu ravnotežu, prema ZRP, kao i da su mogle biti priznate preporuke lokalnog civilnog društva.
- U vezi sa nediskriminacijom, Izveštaj spominje „govor mržnje zasnovan na seksualnoj orijentaciji“, ali nedovoljno tretira diskriminaciju zasnovanu na polu, ne pruža podatke o slučajevima razvrstane po polu niti pominje rodno zasnovanu diskriminaciju u objavama na društvenim mrežama.
- U vezi sa rodnom ravnopravnošću, rasprava o zakonodavstvu o rodno zasnovanom nasilju, uključujući rehabilitaciju počilaca, bolje bi se tretirala kao pitanje vladavine prava i pravosuđa. Predlozi EK-a za adekvatno finansiranje i osoblje ne bi trebalo da se odnose samo na Sekretarijat, već na sve obaveze u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem, uključujući zaštitu, rehabilitaciju i reintegraciju žrtava/preživelih. Loše rukovanje slučajevima od strane sudija i tužilaca trebalo bi obraditi u okviru funkcionisanja pravosuđa, a ne u ovom delu. Specifični izazovi sa kojima se suočavaju žene na severu Kosova pri pristupu pravdi mogli su biti pomenuti.
- Delovi o pravima deteta, osobama sa invaliditetom, zaštiti manjina, Romima, Aškalijama i Egipćanima, i kulturnim pravima, nedovoljno uključuju rodnu analizu. Izveštaj se ne bavi adekvatno sveprisutnom diskriminacijom Romkinja, Aškalijki i Egipćanki, koje se suočavaju sa jedinstvenim izazovima zbog ukrštanja rase, pola i klase, uprkos detaljnim doprinosima KGSC-a. Deo o osobama sa invaliditetom trebao je da sadrži potrebu za sekundarnim zakonodavstvom koje propisuje minimalne kvalifikacije za lične asistente i obezbeđuje im bar minimalnu platu, pravične radne sate i doprinose za penziju. Deo o manjinama takođe ne obraća pažnju na različite etničke grupe, poput Goranaca, Turaka i Bošnjaka.

2.2.2 Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbednost

Iako deo o borbi **protiv organizovanog kriminala** spominje trgovinu ljudima i uključuje podatke razvrstane po polu o policiji, mogao bi sadržati dodatnu pažnju prema rodnim razlikama kao što su vlasništvo nad malokalibarskim oružjem (i kako to utiče na rodno zasnovano nasilje), rodna priroda trgovine ljudima, rodna ravnoteža u tužilaštvu i potreba za rodno osetljivom pažnjom prema sajber kriminalu i digitalizaciji. Deo i grafikon mogli bi da sadrže podatke razvrstane po polu o počiniocima organizovanog kriminala, slučajevima policijskog inspektorata, **zaplenjenoj imovini kriminalaca** i **slučajevima droga**.

- Delu o **trgovini ljudima** nedostaje pažnja prema rodnim razlikama.
- **Saradnja u oblasti droga i borbe protiv terorizma** nema rodnu analizu povezanu sa prevencijom kriminala, nasilnog ekstremizma i radikalizacije, kao ni podatke o zatvoreniciima razvrstane po polu. Takođe se ne pominju rodni uticaji etnonacionalnih i krajnje desničarskih pokreta u kontekstu antirodno pokreta. Izveštaj bi mogao da spomene potrebu za rodno osetljivim preventivnim, rehabilitacionim i reintegracionim merama.
- Deo o **legalnoj i neregularnoj migraciji, azilu i viznoj politici** ne ukazuje na potrebu za rodno osetljivim pristupom zakonodavstvu, programima i njihovoj primeni. Nisu dati podaci razvrstani po polu. Mogla se pomenuti potreba za unapređenjem IT sistema kako bi se osiguralo da veštačka inteligencija ne sadrži rasne ili rodne predrasude koje doprinose diskriminaciji.

2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST

- Početna tabela mogla je da sadrži podatke razvrstane po polu o zaposlenosti populacije uzrasta 15-64 godine.

2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

- Većina pododeljaka nema pažnju prema rodnim pitanjima. Ekonomsko upravljanje nedostaje rodna

perspektiva, na primer u vezi sa politikama (porezi) i programima (Program ekonomskih reformi). Makroekonomska stabilnost ne sadrži nikakvu rodnu analizu, kao što je u vezi sa doznakama, subvencijama za energiju ili državnim budžetima. Generalno, bruto domaći proizvod ([BDP](#)) je loš pokazatelj inkluzivnog, rodno osetljivog razvoja jer skriva nejednakosti među ljudima, uključujući žene i muškarce.

- Funkcionisanje tržišta rada moglo je da uključi podatke razvrstane po polu o mladima (uzrasta 15-24 godine) koji nisu u zaposlenju, obrazovanju ili obuci (NZOO). Nije pomenuta potreba za rodno osetljivim pristupom u pilot programu socijalne pomoći zasnovanom na imovinskom testu

2.3.2. Sposobnost da se izbori sa konkurentnim pritiskom i tržišnim silama u EU

- Kako je navedeno, u delu o obrazovanju i inovacijama, Izveštaj eksplicitno ne spominje potrebu za kvalitetnim obrazovanjem koje transformiše rodne norme putem unapređenih kurikuluma (razbijanje profesionalnih stereotipa i normi koje doprinose nasilju), obuke nastavnika i obezbeđivanje rodne ravnoteže među nastavnicima na svim nivoima.
- Fizički kapital i kvalitet infrastrukture mogli su da se odnose na rodno osetljivu bezbednost u transportu, energetici i digitalnoj transformaciji.
- Sektorska i struktura preduzeća ne spominje da žene uglavnom vode mala i srednja preduzeća (MSP) niti obrađuje njihove rodno specifične izazove u pristupu finansiranju

2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA

Poglavlje 5 – Javne nabavke

- U pogledu institucionalnog uređenja i usklađenosti sa zakonodavstvom, EK je mogla da ukaže na potrebu da zakon o javnim nabavkama sadrži bolje definicije i smernice za implementaciju rodno osetljivog budžetiranja u nabavkama. Zakon bi trebao da zahteva rodnu ravnotežu u telima za nabavke.
- U vezi sa kapacitetima za sprovođenje i primenu, EK bi mogla da ukaže na nedovoljno znanje o primeni javnih nabavki koje uključuju afirmativne mere za unapređenje rodne ravnopravnosti, kako predviđa ZRP.

Poglavlje 18 – Statistika

- Kako je napomenuto, poglavlje je moglo da se odnosi na nedostatak kapaciteta za rodnu analizu u ASK-u, *lošu dostupnost statistika razvrstanih po polu*, uključujući administrativne podatke, i nedovoljnu *razvrstanost podataka po polu* i drugim socijalnim i demografskim kategorijama (npr. etničkoj pripadnosti, starosti, ruralnoj lokaciji).

Poglavlje 32 – Finansijska kontrola

- U okviru unutrašnje javne finansijske kontrole, Izveštaj je trebao da navede da Zakon o upravljanju javnim finansijama (UJF) i povezani okvir politike o unutrašnjoj javnoj finansijskoj kontroli treba da integrišu rodno osetljivo budžetiranje u skladu sa [PEFA](#) Rodnim Okvirom i [ciljem održivog razvoja 5.c.1.](#); kapaciteti za implementaciju moraju se unaprediti.
- Moglo je biti navedeno da, iako je rodno osetljivo budžetiranje u spoljnoj reviziji poboljšano, dalji napredak je potreban

3. DOBROSUSEDNI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA

- Iako poglavlje spominje pitanje nestalih osoba, što je od velike važnosti za mnoge žene, nije se bavilo rodним aspektima kao takvim. Moglo je biti pomenuto u vezi sa Berlinskim procesom i dijalogom između Kosova i Srbije.

4. NORMALIZACIJA ODNOSA KOSOVA I SRBIJE

- Poglavlje ne pominje Agendu ŽMS, nedovoljno učešće žena u Dijalogu, niti sadrži bilo kakvu rodno odgovornu analizu sukoba. EK je mogla da ohrabri vladin angažman, uz više raznovrsnih žena u dijalogu 1 i 2. Izveštaj ignoriše ključnu ulogu ŽOCD-a u doprinosu mira; ne naglašava hitnu potrebu njihovog uključivanja u procese stvaranja mira i pomirenja, kao ni Rezoluciju Saveta bezbednosti UN (UNSCR) 1325 o ŽMS, uprkos obavezama EU prema tome. Izveštaj se ne bavi time kako su potrebe i prioriteti žena isključeni iz Dijaloga; niti navodi nedovoljne konsultacije vlade sa različitim ženama i muškarcima.⁴

5. EVROPSKI STANDARDI

KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

Poglavlje 1 – Slobodno kretanje dobara

- Poziv EK za dovoljan broj zaposlenih mogao je da uključi i ravnotežu po pitanju roda.

Poglavlje 2 – Sloboda kretanja radnika

- **Pristup tržištu rada** mogao je da uključuje podatke dislocirane po spolu o radnim dozvolama.

Poglavlje 8 – Politika konkurencije

- U vezi sa državnom pomoći, EK je mogla da napomene da zakonodavstvo treba da se zasniva na rodnoj analizi i bude rodno odgovorno.

Poglavlje 9 – Finansijske usluge

- U vezi sa **digitalnim i održivim finansijama**, EK je mogla da uključi podatke dislocirane po spolu o garantijama i zajmovima za energetske efikasnost i održivu poljoprivredu.

Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlje

- U okviru zaštite potrošača, moglo je biti pomenuto nedovoljno rodno odgovorno pristupanje pravima potrošača i upravljanju podacima u vezi sa digitalnim izveštavanjem.
- Javno zdravlje moglo je da sadrži podatke dislocirane po spolu o izdatim sredstvima u skladu sa rodno odgovornim budžetiranjem, zdravstvenim ishodima, očekivanim životnim vekovima, smrtnosti dece i zdravstvenim nejednakostima. Takođe, trebalo je naglasiti potrebu za redovnim objavljivanjem podataka dislociranih po spolu iz sistema digitalnih zdravstvenih informacija i registra raka. Odeljak je bio nedostatan u rodnoj analizi kako zdravstvene nejednakosti i visoki iznosi iz džepa nerazmerno utiču na žene i muškarce iz različitih društvenih slojeva.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Poglavlje 10 – Digital transformation and media

- U pogledu **digitalnih usluga, digitalnog poverenja i sajber bezbednosti**, EK je mogla napomenuti potrebu za rodnom osvešćenošću. Dok je navedena potreba za razvojem bezbednijeg okruženja na mreži za decu, uključujući odgovore na seksualno zlostavljanje dece na mreži, diferencijalni uticaj na devojčice i dečake nije naveden.
- U vezi sa **medijima**, referenca EK na IMC nije pomenula uklanjanje zahteva za rodnu ravnotežu novim zakonom, kao deo potrebe za efikasnim ljudskim resursima.

Poglavlje 16 – Oporezivanje

- EK je mogla uključiti potrebu za reformama poreske politike koje su rodno odgovorne, a nova strategija za borbu protiv sive ekonomije mogla je biti rodno osetljivija, obezbeđujući pristup "ne nanosi štetu" za najugroženije.

⁴ MŽK, Mesto za Stolum: Doprinosi žena i očekivanja od procesa izgradnje mira na Kosovu, 2021.

Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika

- U vezi sa **ekonomskom politikom**, EK je mogla istaći potrebu da budžet i srednjoročni budžetski okvir budu rodno odgovorni u skladu sa obavezama za rodno odgovorno budžetiranje..

Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje

- EK primećuje da „Kosovo još uvek treba da usvoji izmene **zakona o radu** i **zakona o bezbednosti i zdravlju na radu**, kao i da se dalje uskladi sa zakonodavstvom EU, uključujući Direktivu o ravnoteži između posla i privatnog života“. Međutim, rodne implikacije ovoga nisu navedene. Izveštaj navodi da je „vlada izdvojila sredstva za nadoknadu mladim majkama na porodijskom odsustvu“, ali bi kontekst mogao biti razjašnjen kako bi se izbegla konfuzija (odnosi se na meru uvedenu tokom COVID-19 mera).
- Inspektorat rada mogao je biti podstaknut da poboljša istrage vezane za diskriminaciju na osnovu pola i drugih faktora, kao i da adresira neformalnu ekonomiju koristeći [rodno odgovoran pristup](#).
- U vezi sa **politikom zapošljavanja**, EK je mogla istaći važnost rodno odgovorne implementacije novog zakona o zapošljavanju, strategije za zapošljavanje i tržište rada za 2024-2028 i finalizacije nacрта novog pravilnika o aktivnim merama na tržištu rada.
- U vezi sa **socijalnom inkluzijom i zaštitom**, potreba za testiranjem socijalne pomoći po osnovu imovinskog stanja sa rodno odgovornim kriterijumima mogla je biti primećena.
- **Kvalitetu dela o socijalnim uslugama** nedostaje rodna analiza, uključujući potrebu za rodno odgovornim budžetiranjem od strane opština, dodeljivanje socijalnih radnika za [slučajeve seksualnog nasilja prema novom državnom protokolu](#) i obezbeđivanje adekvatnih kapaciteta među socijalnim radnicima za odgovarajuće upravljanje slučajevima rodno zasnovanog nasilja u skladu sa novim zakonodavstvom koristeći rodno odgovoran, pristup usmeren na žrtvu, prema Istanbulskoj konvenciji.
- Podaci o dečjem radu mogli su biti raščlanjeni po polu.
- U vezi sa osobama sa invaliditetom, mogla je biti pomenuta potreba da se [ličnim asistentima](#) (uglavnom ženama) isplaćuje minimalna plata, obezbede njihova radna prava, doprinosi za penzije i unaprede kvalifikacije za negu.

Poglavlje 20 – Preduzetnička i industrijska politika

- Mogla je biti navedena potreba za rodno odgovornom implementacijom **preduzetničke i industrijske politike**.
- U okviru **instrumenata politike**, Kosovska agencija za investicije i podršku izvozu (KAIP) grantovi za ne-većinske biznise su pomenuti, ali ne i procenat grantova za preduzeća koja vode žene. Nijedan podatak u ovom odeljku nije raščlanjen po polu. Mogla je biti pomenuta rodno odgovorna [digitalizacija](#) e-upravnih usluga.
- EK je mogla uključiti rodnu analizu prepreka sa kojima se žene suočavaju u pristupu finansijama i procenat kredita koje daje Kosovska kreditna garantna fondacija za preduzeća u vlasništvu žena.

Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura

- U vezi sa **stopama upisa**, EK je mogla obezbediti podatke raščlanjene po polu kao i po etničkoj pripadnosti i ruralnim/urbanim područjima.
- **Predškolsko obrazovanje i briga** o deci mogli su uključivati potrebu za rodno transformativnim kurikulumom i proširenjem dostupnosti ranog obrazovanja i brige o deci.
- U vezi sa **kvalitetom obrazovanja**, EK je mogla uključiti podatke raščlanjene po polu na testovima PISA i pozvati na [rodno odgovornu digitalizaciju](#).
- U vezi sa zapošljavanjem nastavnog osoblja, EK je mogla pomenuti potrebu za rodnom ravnotežom među nastavnicima na svim nivoima, sertifikaciju iz pedagogije koja izaziva rodne norme i stereotipe i rodno odgovornu evaluaciju performansi.
- Rodne razlike vezane za **inkluziju** u obrazovanju nisu pomenute.

- Niti je pomenuta potreba za poboljšanjem javno dostupnih podataka o prisustvu i završenom obrazovanju, raščlanjenih po polu, etničkoj pripadnosti, ruralnim/urbanim područjima i obrazovnim nivoima.

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZIVOST

Poglavlje 14 – Transportna politika

- O **transport**, EK je mogla uputiti na potrebu za strategijama i programima koji „poboljšavaju klimatsku otpornost transporta“ i za održivim planovima urbane mobilnosti koji su inkluzivni i rodno odgovorni.
- U vezi sa **drumskim transportom**, mogla je biti kratko pomenuta potreba za rodno odgovornim merama bezbednosti.

Poglavlje 15 – Energija

- U vezi sa **unutrašnjim energetske tržištem**, EK je mogla napomenuti potrebu za registracijom ranjivih potrošača, kao i ciljeve i zadatke za podršku „energetski siromašnim domaćinstvima i ranjivim potrošačima“ koji uključuju rodne aspekte i podatke raščlanjene po polu.
- U vezi sa **energetskom efikasnošću**, EK je mogla napomenuti potrebu za rodno odgovornim pristupom i naporima Kosova u ovom pogledu.

Poglavlje 21 – Trans-evropske Mreže

- Planiranje za Mrežu **transeuropskog transporta** moglo je da naglasi potrebu za rodno odgovornim procenama uticaja na životnu sredinu.

Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene

- EK je mogla da uključi potrebu za rodno odgovornim strategijama i planovima u vezi sa zaštitom životne sredine, **kvalitetom vazduha, upravljanjem otpadom, upravljanjem vodama, civilnom zaštitom** od katastrofa i prilagođavanjem i ublažavanjem klimatskih promena; kao i za rodno odgovornim procenama uticaja na životnu sredinu.

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Poglavlje 11 – Poljoprivreda

- EK se mogla pozvati na potrebu za rodno odgovornom politikom i podacima razvrstanim po polu.

Poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata

- EK je mogla uočiti potrebu za poboljšanom koordinacijom između koordinatora Nacionalnog instrumenta za pretprijetnu pomoć (IPP), zvaničnika ministarstava odgovornih za programiranje IPP, Agencije za rodnu ravnopravnost i ministarskih službenika za rodnu ravnopravnost u pogledu planiranja, implementacije, praćenja, i evaluacija rodno odgovornog IPP programiranja.

KLASTER 6: SPOLJNI ODNOSI

Poglavlje 30 – Spoljni odnosi

- EK je mogla da podstakne kosovsku **trgovinsku, razvojnu politiku i humanitarnu pomoć** da se zasnivaju na rodnoj analizi u skladu sa ŽMS Agendom.

DODATAK I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA

- EK je mogla da primeti u ovom Dodatku da je Nacionalni program za evropske integracije za 2024-2028 uključio rodnu perspektivu, iako postoje mogućnosti za dalja poboljšanja.
- EK je mogla da uključi informacije o finansiranju civilnog društva od strane EU, razvrstane po polu, kako bi olakšalo praćenje i izveštavanje o Akcionom planu EU za rodnu ravnopravnost III.

DODATAK II - STATISTIČKI PODACI

- Tabela bi mogla da pruži podatke razvrstane po polu o broju stanovnika, aktivnim preduzećima, rođenju i umiranju preduzeća, broju zaposlenih, stanovništvu (prirodni priraštaj), smrtnosti odojčadi, stopi zaposlenosti za osobe starosti od 55-64 godine, zaposlenosti po glavnim sektorima, stopi nezaposlenosti mladih, stopi dugoročne nezaposlenosti, prosečnim nominalnim mesečnim platama i primanjima, siromaštvu, broju putničkih automobila i pretplatama na mobilne telefone.

GLAVNE PREPORUKE ZA EVROPSKU KOMISIJU

- *Nastaviti sa uvođenjem rodne perspektive u svim relevantnim poglavljima.*
- *Traktirati rodno zasnovano nasilje u delovima koji se odnose na vladavinu prava i socijalnu politiku sa konkretnim preporukama za institucije odgovorne za sprovođenje novog zakonodavstva.*
- *Obezbediti da podaci raščlanjeni po polu budu uključeni u celokupan Izveštaj.*
- *Pritisnuti vladu da osigura da sve institucije blagovremeno dostavljaju podatke KAS-u i da KAS redovno objavljuje ove i druge statističke podatke raščlanjene po polu, čime se olakšava rodna analiza.*
- *Nastaviti sa podsticanjem Vlade na institucionalizaciju rodno odgovornog budžetiranja kao deo tekućih reformi javne uprave i javnih finansija, uključujući jasnu refleksiju odgovornosti vlade za rodno odgovorno budžetiranje na svim nivoima u predstojećim izmenama zakona o javnim finansijama, javnim nabavkama i lokalnim finansijama. Podstaći vladu da pravovremeno objavi informacije o rodno odgovornom budžetiranju u skladu sa SDG 5, indikatorom 5.c.1. i PEFA rodnim okvirom.*
- *Obezbediti da zvaničnici uzmu u obzir Zakon o rodnoj ravnopravnosti i predviđene afirmativne mere tokom zapošljavanja na svim nivoima i u svim sektorima kao deo zapošljavanja zasnovanog na zaslugama.*
- *Podstaći vladu da obezbedi rodno odgovoran pristup u digitalnoj tranziciji, kao i da se pozabavi rodno zasnovanim sajber nasiljem, prema [preporukama](#) ženskih organizacija civilnog društva (ŽOCD).*
- *Obezbediti da delovi izveštaja koji se odnose na bezbednost obuhvate bezbednosne pretnje na lokalnom nivou, pretnje kojima su izloženi ŽOCD-i i različite žene i muškarci u Kosovu i Srbiji. Konsultovati se i koristiti ekspertizu lokalnih i drugih ŽOCD-a koji mogu pružiti relevantne informacije.*
- *Obezbediti inkluzivan, intersekcionalni pristup u Izveštaju koji uzima u obzir pol/rod i etničku priPPdnost, starost, ruralna/urbana područja, invaliditet i druge sociodemografske faktore.*
- *Obezbediti da su podaci o manjinama i osobama sa invaliditetom uvek raščlanjeni po polu.*
- *Nastaviti konsultacije sa OCD-ima, posebno sa ŽOCD-ima, kako bi se prikupili pravovremeni dokazi za buduće izveštaje, uključujući ključna pitanja vezana za rodnu ravnopravnost.*

PRILOG 1. PROCENA PO SISTEMU "SEMAFORA"

Tabela u ovom prilogu koristi pristup "semafora" za procenu stepena u kojem su rodna pitanja integrisana u svako poglavlje i sekciju Izveštaja. Zelena boja označava integrisanje rodne perspektive, narandžasta delimično integrisanje, a crvena odsustvo pažnje prema rodnim pitanjima.

Poglavlje	Sekcija	Rodno integrisano	Delimično	Nije
Glavni nalazi				
Osnove procesa pristupanja	Demokratija	Upravljanje		Izbori; Skupština; EU integracije; građansko društvo
	Reforma javne uprave			Zapošljavanje u državnoj službi; digitalizacija usluga; upravljanje javnim finansijama
	Poglavlje. 23 Pravosuđe i osnovna prava	Funkcionisanje pravosuđa	Osnovna prava: rodno zasnovano nasilje; građanski zakonik; ZRP	Borba protiv korupcije; sloboda izražavanja; osobe sa invaliditetom; manjine
	Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbednost		Borba protiv organizovanog kriminala: trgovina ljudima	sajber kriminal; policija
Ekonomski razvoj i konkurentnost	Postojanje funkcionalne tržišne privrede			porez; upravljanje javnim investicijama; ishodi tržišta rada; neformalnost
	Kapacitet da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama u EU			obrazovanje; digitalizacija; male firme
	Poglavlje 5 – Javne nabavke			
	Poglavlje 18 – Statistika			
	Poglavlje 32 – Finansijska kontrola			
KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE	Poglavlje 1 – Slobodno kretanje robe			Bezbednost proizvoda; inspekcije
	Poglavlje 2 – Sloboda kretanja radnika			
	Poglavlje 3 – Pravo osnivanja i sloboda pružanja usluga			
	Poglavlje 4 – Slobodno kretanje kapitala			
	Poglavlje 6 – Pravo preduzeća			
	Poglavlje 7 – Pravo			

	intelektualne svojine			
	Poglavlje 8 – Politika konkurencije			Državna pomoć
	Poglavlje 9 – Finansijske usluge			
	Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja			Zaštita potrošača; univerzalna zdravstvena pokrivenost i usluge
KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji			E-uprava; sajber bezbednost
	Poglavlje 16 – Oporezivanje			Poreska politika; neformalna ekonomija; Regrutovanje PAK-a, učinak; promocije i kapaciteta
	Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika			Makroekonomsko predviđanje u budžetskom procesu
	Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje		Zakon o radu - zabrana diskriminacije i roditeljsko odsustvo u radu; inspekcije u sektorima „visokog rizika“	Bez pažnje na očinstvo i umivaonik negovatelja; zakon o bezbednosti i zdravlju na radu; socijalne službe za rodno zasnovano nasilje; personalni asistenti za osobe sa invaliditetom
	Poglavlje 20 – Preduzetnička i industrijska politika			Strategija; Podrška MSP
	Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje	Rodna strategija za istraživanje		
	Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura			Rano obrazovanje, kvalitet, nastavni planovi i programi, obuka nastavnika
	Poglavlje 29 – Carinska unija			Poslovi, evaluacija učinka, unapređenje na osnovu zasluga
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVO POVEZIVANJE	Poglavlje 14 – Transportna politika			Strategija mobilnosti i akcioni plan; zakon o putevima; inspekcije; podaci o padu; akcioni plan za inteligentni transport; prava putnika
	Poglavlje 15 – Energija			Zakoni, strategije i investicije
	Poglavlje 21 – Transevropske mreže			Infrastrukturni projekti
	Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene			Zakoni, strategije, kapaciteti
KLASTER	Poglavlje 11 –			Zakoni, kapaciteti

R 5: RESURSI , POLJOP RIVRED A I KOHEZI JA	Poljoprivreda			
	Poglavlje 12 – Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika			Broj, stručnost osoblja
	Poglavlje 13 – Ribarstvo i akvakultura			Broj, stručnost osoblja
	Poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata			Programiranje, upravljanje, praćenje i evaluacija fondova EU; javne investicije; koordinacija donatora
KLASTE R 6: SPOLJNI ODNOS I	Poglavlje 30 – Spoljni odnosi			Akcioni plan i politika razvoja i humanitarne pomoći
2. OSNOVE PRISTUPNOG PROCESA				
2.1. FUNKCI ONISAN JE DEMOK RATSKIH INSTITU CIJA I REFORM A JAVNE UPRAVE	2.1.1 Demokracija Izbori: usklađivanje izbornog zakona sa ZRP; upravljanje; civilnog društva	2.1.1 Izbori: usklađivanje izbornog zakona sa ZRP; upravljanje; civilnog društva	Kreiranje politike	Govor mržnje u Skupštini; Parlament ; EU integracije; javno finansiranje civilnog društva
	2.1.2 Reforma javne uprave Upravljanje javnim finansijama; žene na visokim pozicijama	2.1.2 Upravljanje javnim finansijama; žene na visokim pozicijama	Razvoj i koordinacija politike; državna služba	Kapacitet, profesionalni razvoj; pružanje usluga: e-uprava
2.2. VLADAV INA PRAVA I OSNOV NA PRAVA	2.2.1 Poglavlje 23: Pravosuđe i osnovna prava Organi upravljanja; zločini seksualnog nasilja; sprečavanje torture i zlostavljanja; Sloboda izražavanja; pružalac javnih usluga; sloboda okupljanja i udruživanja; imovinska prava; rodna ravnopravnost; LGBTIK osobe	2.2.1 Pravosuđe i osnovna prava Organi upravljanja; zločini seksualnog nasilja; sprečavanje torture i zlostavljanja; Sloboda izražavanja; pružalac javnih usluga; sloboda okupljanja i udruživanja;	Građanski zakonik i Zakonik o građanskom postupku; nediskriminacija; prava deteta; osobe sa invaliditetom; Romi, Aškalije i Egipćani	SUIP, tabela kvaliteta pravosuđa o pravosudnim profesionalcima, zapošljavanje; interoperabilnost sa sistemom upravljanja predmetima za rodno zasnovano nasilje, efikasnost sudova; angažovanje civilnog društva u tranzicionoj pravdi; borba protiv korupcije ; promovisanje i sprovođenje ljudskih prava; izvršenje krivičnih sankcija; zaštita ličnih podataka; zakonodavno

		imovinska prava; rodna ravnopravnost; LGBTQI osobe		okruženje; zaštita manjina; kulturna prava
	2.2.2 Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbednost		Borba protiv organizovanog kriminala; trgovine ljudima	Oduzimanje imovinske koristi; saradnja u oblasti droga; borba protiv terorizma; legalne i iregularne migracije; azil; vizna politika; Šengen i spoljne granice
2.3. EKONOMSKI RAZVOJ I KONKURENTNOST	2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne privrede	Rodni jaz u zapošljavanju	Početni podaci	Politike ekonomskog upravljanja, uključujući poreze; makroekonomska stabilnost, funkcionisanje tržišta proizvoda – neformalnost; NZOO
	2.3.2. Kapacitet da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim silama u EU			Obrazovanje i inovacije; fizički kapital i kvalitet infrastrukture; sektorska i struktura preduzeća
2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKA KONTROLA	Poglavlje 5 – Javne nabavke			Institucionalna postavka i pravno usklađivanje; kapacitet za sprovođenje i sprovođenje
	Poglavlje 18 – Statistika	Sex-disaggregated data; Gender Equality Index		Dezagregacija prema polu i drugim društvenim i demografskim faktorima; kapaciteti
	Poglavlje 32 – Finansijska kontrola			Javna interna finansijska kontrola; Eksterna revizija
3. DOBROSUSEDSKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA				
			Nestale osobe	Berlinski proces
4. NORMALIZACIJA ODNOSA KOSOVA I SRBIJE				
				VPS Agenda, Dijalog, analiza rodne bezbednosti
5. EVROPSKI STANDARDI				
KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE	Poglavlje 1 – Slobodno kretanje robe			Harmonizovana oblast: sektorsko zakonodavstvo
	Poglavlje 2 – Sloboda kretanja radnika			Pristup tržištu rada
	Poglavlje 3 – Pravo osnivanja i sloboda pružanja usluga			
	Poglavlje 4 – Slobodno kretanje kapitala			
	Poglavlje 6 – Pravo preduzeća			
	Poglavlje 7 – Pravo			

	intelektualne svojine			
	Poglavlje 8 – Politika konkurencije			Državna pomoć
	Poglavlje 9 – Finansijske usluge			Digitalne i održive finansije
	Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja			Zaštita potrošača, javno zdravlje
KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	Poglavlje 10 – Digitalna transformacija i mediji			Digitalne usluge; digitalno poverenje i sajber bezbednost; medija
	Poglavlje 16 – Oporezivanje			Poreska politika; nova strategija za borbu protiv sive ekonomije
	Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika			Ekonomska politika
	Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje		Zakonodavstvo o radu i o zdravlju i bezbednosti na radu	Inspektorat za rad; politika zapošljavanja; socijalno uključivanje i zaštitu; kvalitet socijalnih usluga; dečiji rad; osobe sa invaliditetom
	Poglavlje 20 – Preduzetnička i industrijska politika		Kosovski kreditno garantni fond zajmovi preduzećima u vlasništvu žena	Preduzeće i industrijska politika; instrumenti politike; podaci; digitalizacija
	Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje	MESTI podrška studentima		
	Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura	VET		Stopa upisa; obrazovanje i briga u ranom detinjstvu; kvalitet obrazovanja; inkluzija; podaci o deci u školama; sport; kulture
	Poglavlje 29 – Carinska unija			Oficiri
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVO POVEZIVANJE	Poglavlje 14 – Transportna politika			Transportna pitanja; bezbednost na putevima; železnički transport
	Poglavlje 15 – Energija			Unutrašnje tržište energije; energetska efikasnost
	Poglavlje 21 – Transevropske mreže			Transportna mreža
	Poglavlje 27 – Životna sredina i klimatske promene			životna sredina; horizontalna pitanja; kvalitet vazduha; upravljanje otpadom; upravljanje vodama;

				civilna zaštita; klimatske promene
KLASTER 5: RESURSI, POLJOPR IVREDA I KOHEZIJ A	Poglavlje 11 – Poljoprivreda			Horizontalna pitanja
	Poglavlje 12 – Bezbednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika			Inspektori
	Poglavlje 13 – Ribarstvo i akvakultura			Inspekcija
	Poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata			Finansijski menadžment; administrativni kapacitet; praćenje i evaluacija
KLASTER 6: SPOLJNI ODNOSI	Poglavlje 30 – Spoljni odnosi			Osoblje; trgovina; razvojna politika i humanitarna pomoć.
ANEKS I – ODNOSI IZMEĐU EU I KOSOVA				Nacionalni program za evropske integracije za 2024-2028; EU finansiranje civilnog društva
ANEKS II – STATISTI ČKI PODACI		Stope zaposlenosti 20-64 godine, stopa nezaposlenosti		Stanovništvo, aktivna preduzeća, rađanje preduzeća, smrt preduzeća, zaposleni, stanovništvo (stopa prirodnog priraštaja), mortalitet novorođenčadi, stopa zaposlenosti za osobe starosti 55–64 godine, zaposlenost po glavnim sektorima, stopa nezaposlenosti mladih, stopa dugotrajne nezaposlenosti, prosečna nominalna mesečne plate i dnevnice, siromaštvo, putnički automobili, pretplata na mobilni telefon